

En bäverpopulations förändring

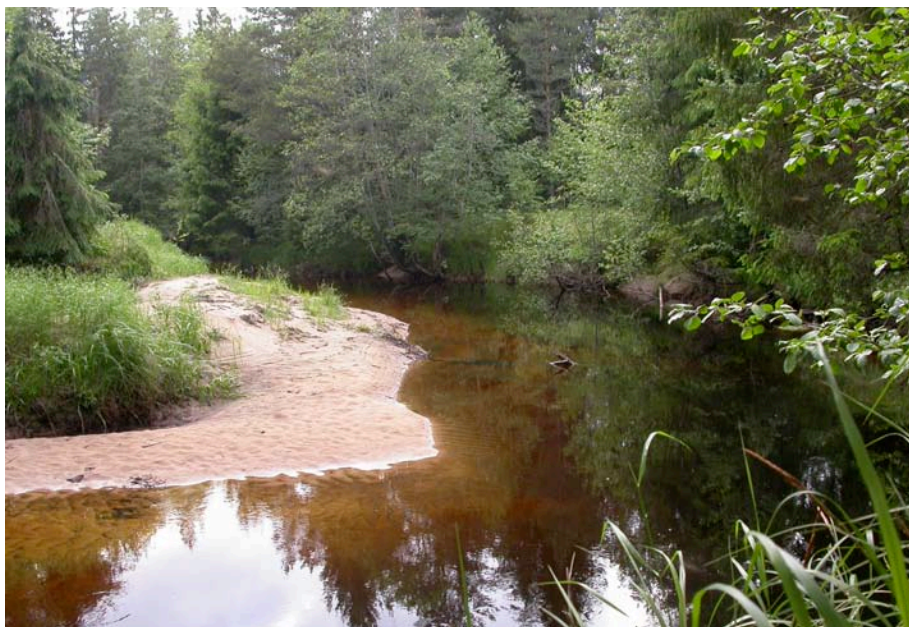
I Sunnemo socken i Värmland inventerades hela bäverstammen under somrarna 1976 och 1977. Biotopval, populationstäthet, födoval och relationer till andra ryggradsdjur undersöktes. När studien gjordes om 30 år senare var stammen betydligt mindre på flera ställen, medan den fortfarande var lika stor i andra delar av socknen. Valet av föda hade också delvis ändrats.

DAN FRENDIN

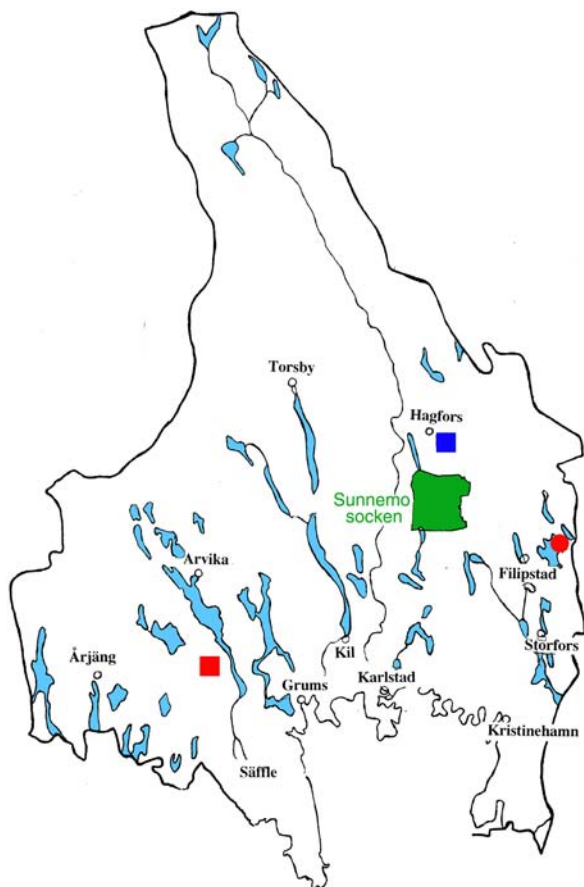
Bävern utrotades från Sverige i slutet av 1800-talet och var sedan borta i ca 50 år. En av de platser där den först återinplanterades var Hagfors kommun i Värmland (Stora Ullen 1925). Sunnemo socken ligger i den södra delen av samma kommun, och under 1930-talet hittades de första bävergnagda träden inom området. År 1937 fanns en fast stam i Svartån i socknens södra del, och i slutet av 1940-talet hade det även etablerats en liten stam i Noret mellan Rådasjön och Lidsjön i norr. Under 1950- och 60-talen ökade stammen långsamt, men under 1970-talet blev bävrarna snabbt fler och etablerade sig över hela socknen.

Somrarna 1976 och 1977 inventerade jag hela Sunnemo sockens bäverbestånd genom att följa alla bäckar, åar och sjöstränder och notera bävergnag, dammar samt bebodda och obebodda bosättningar på den ekonomiska kartan. Dessa data användes sedan för att göra olika ekologiska beräkningar. Vid bäverns samtliga födoplatser noterades också vilka växtarter den levt på genom att de matrester som upphittades på platserna undersöktes. Studien publicerades i Fauna och Flora 1979 (Frendin 1979).

Somrarna 2006 och 2007 gjorde jag om inventeringen. Det blev då möjligt att se hur bäverpopulationen förändrats under de tre decennier som gått.

Svartån. En av de första ställena som bävrarna kom till i socknen för över 70 år sedan. Nu är alla större björkar och aspar fällda och ingen aktuell bosättning finns längre. De enstaka bävrar som uppehåller sig där får livnära sig på gråal.

Sunnemo socken ligger i östra Värmland. Utplanteringar av bäver i Värmland. ● Torskebäcken (1924, 1926 och 1928), ■ Stora Ullen (1925), ■ Stömmesjöarna (1960). Den högra kartan visar de naturgeografiska områden som socknen kan delas in i. I dessa fyra delar har populationen utvecklats olika beroende på födotillgång och hur länge bävern funnits i området.

Utbredning. Socken kan delas in i fyra olika naturgeografiska områden. Det första är sjösystemet som omfattar södra Rådasjön, Noret, Lidsjön och Gräs-sjön. Detta område kännetecknas av relativt stora sjöar med en relativt rik vattenvegetation bestående av vass, säv och sjöfräken samt gul och vit näckros. Det andra området är Svartån, som ligger i Brattforshedens nordligaste utlöpare. Ån rinner igenom sandmark och meandrar sig långsamt fram norrut. Dessa två områden delar socknen i ett östligt och ett västligt skogsområde med många bäckar och mindre, näringsfattiga sjöar och tjärnar. Väster om Svartån ligger Blaskåberg som en ekologisk barriär mellan de två skogsområdena. Sjösystemet, Svartån och den östra delen tillhör samma avrinningsområde, medan den västra delen tillhör Klarälvens avrinningsområde.

Tittar man först på *sjösystemet* finns det lika många (fyra) bebodda bosättningar 2006 som 1976. Det som

har ökat är antalet obebodda bosättningar, vilket är naturligt. En bäverhydda som jag 1976 klassade som obebodd söder om Storön i Lidsjön visade sig 2006 ha blivit cirka 20 meter lång, och den har antagligen används till och från av olika bäverpar under de senaste 35 åren. Nu verkar den obebodd igen.

Svartån hade nio bebodda bosättningar 1976, men 2006 fanns det inte en enda. Även i den *östra delen* av socknen hade antalet bebodda minskat kraftigt, från 40 till fyra. Den *västra delen* av socknen hade däremot lika många bebodda bosättningar 2006 som 30 år tidigare, nämligen åtta stycken.

Populationstäthet. Vid inventeringen 1976/77 hittades totalt 61 aktiva bosättningar, men 2006/07 hittades endast 16. 1976/77 var populationstätheten i socknen som helhet 0,26 bebodda bosättningar/km². Vid inventeringen 2006/07 hade den sjunkit till 0,07

Jämförelse av bäverbon i Sunnemo sockens olika delar

	Sjösystemet		Svartån		Östra delen		Västra delen	
	Bebodda	Obebodda	Bebodda	Obebodda	Bebodda	Obebodda	Bebodda	Obebodda
1976/1977	4	2	9	3	40	43	8	7
2006/2007	4	11	0	6	4	31	8	21

bebodda bosättningar/km². Variationerna inom området är stora. Tätheten har minskat kraftigt i större delen av socknen, men i de västligaste delarna kan man se en mindre ökning.

Biotopval. När det gäller de bebodda reviren var den procentuella fördelningen mellan de olika biotoperna jämnare vid den senare inventeringen. Bosättningarna vid sjöar utgjorde då 31 % och bosättningar

När bävrarna lämnar en damm de gjort i en bäck rinner vattnet undan efter några år och det bildas en frodig äng: en sk bäveräng.

arna vid bäckar 19 % av det totala antalet. Andelen bosättningar vid bäckar hade minskat från 36 % till 19 %, medan andelen bosättningar vid tjärnar ökat från 13 % till 25 %. Likaså hade andelen bebodda bosättningar vid åar ökat från 20 % till 25 %.

Beträffande de obebodda reviren har andelen sådana i bäckar minskat från 57 % till 20 %, medan andelen vid sjöar ökat från 18 % till 41 %. Andelen obebodda revir i åar hade ökat från 7 % till 23 %.

Födoval. Eftersom antalet bebodda revir var mycket lägre 2006/2007 än på 1970- talet hittades också betydligt färre arter som bävrarna livnärde sig av vid återinventeringen (21 arter 2006/2007, jämfört med 59 vid den första inventeringen). Jämfört med föregående inventering var följande fyra växter nya födoval för bävrarna 2006/07: dvärgbjörk *Betula nana*, en *Juniperus communis*, ljung *Calluna vulgaris* och bredkavel-dun *Typha latifolia*.

En stor skillnad jämfört med den förra inventeringen var att nästan alla aspar ätits upp utefter vattendragen. Asp hittades bara på ett ställe vid Lidsjön, och där hade en bäver varit framme och fällt trädet. På många ställen, framför allt i den östra delen och kring Svartån, var i stort sett alla stora björkar också fällda. Gråal visade sig numera vara det träd som var vanligast vid bäverns matställen. Både klibbal och gråal finns i socknen, men bävern föredrar den senare. Finns det både unga gråalar och unga björkar verkar bävern ta gråalarna i första hand.

Matbristen ser ut att ha varit störst kring Svartån. Där hade bävrarna börjat gnaga på ett flertal tallar, men de hade alltid givit upp när de kommit in till trävirket under barken. Jag hittade också fler fällda smågranar nu än under 1970- talet, men det verkar

Här syns till vänster ett bävergnag som är 30 år gammalt och ett par stammar som fälldes samtidigt. Till höger syns gnagspår på en tall som bävrarna gett sig på utefter Svartån när födobristen gjort sig gällande.

som om bävrarna endast äter unga skott av dem. Att födoresurserna tycks vara mest uttömda längs Svartån kan förklaras av att det var där bävrarna först etablerade en stam i socknen för ca 80 år sedan.

Slutsatser. Bäverpopulationen i Sunnemo socken har minskat drastiskt. Att det fanns så få revir i den östra delen var en överraskning för mig. Att bäverpopulationen på 30 år gått från 40 bebodda bosättningar till fyra beror till största delen på att födan runt de lämpligaste vattendragen ätits upp. Runt de flesta tjärnar, bäckar, sjöar och åar har alla stora aspar och björkar fällts.

Det är emellertid stora skillnader inom det undersökta området. Sjösystemet med de stora sjöarna har en oförändrad stam. Detta kan bero på att det fortfarande finns många stora björkar kvar utefter stränderna och gott om vattenväxter som bävrarna kan livnära sig på. Antagligen har populationen där relativt tidigt uppnått en stabil storlek som det ekosystemet kan försörja. Att stora träd hinner etablera sig på nytt är också en viktig faktor. I Noret i områdets norra del har det funnits bävrar sedan slutet av 1940-talet. Deras bosättningar har varit spridda på olika ställen i vattensystemet, men bävrarna har återkommit till det ställe där de upptäcktes på 1940-talet åtminstone två gånger under de senaste 60 åren. Där har bäverfamiljerna både lämpliga träd och en rik vegetation av vattenväxter att leva av.

Ett annat intressant område att lyfta fram är Östra och Västra Skottjärnarna i socknens allra nordostligaste hörn. Vid en inventering som Svenska Jägarförbundet genomförde 1969 noterades bebodda hyddor i båda dessa tjärnar. Vid inventeringen 1976 och 2006 hittades inga bosättningar alls – inte ens några gamla och obebodda. Detta visar att vissa biotoper kan hysa ett bäverrevir under några år och sedan stå tomma i flera decennier tills större björkar vuxit upp igen, alltså en cykel på minst 50–60 år.

När bävrarna koloniserade de flesta bäckarna under 1970-talet och början av 1980-talet fälldes de stora lövträden, det vill säga asp och björk. Kvar blev al, gran och tall. När sedan bävrarna lämnade ett revir efter två till fyra år skapades ”bäverängar” med en frodig ört och gräsvegetation där själva dammen legat, och nya björkar och aspar fick svårt att etablera sig i samma utsträckning som före bäverkoloniseringen. Efter 15–25 år var alla spår av dammar, hyddor och gnag borta från flera av de revir som noterades på 1970-talet. I de flesta bäckar har inga nya etableringar skett på grund av födobrist.

Eftersom bävern tar bort stora aspar och björkar men lämnar kvar alarna påverkas ekosystemen runt skogsbäckarna. Möjligen kan detta gynna mullbildningen genom att al är en kvävefixerare som binder mer näring i jorden.

Vad som skiljer det östra skogsområdet från det västra är också att det ingår i ett vargrevir som eta-

Ofta upptäcker man bävern när den simmar ut från stranden och de ljusa svallvågorna avslöjar det tysta djuret. Plötsligt bryts tystnaden av ett väldigt plask med den breda svansen och djuret är borta. Det har dykt iväg under vattnet och samtidigt varnat sina artfränder.

blerades kring Forshyttan 1998. Redan på 1980-talet fanns det också varg norr om den östra delen av Sunnemo socknen i östra Hagfors kommun. Dessa vargar kan ha tagit sig ned till den östra delen av socknen, och bävrar kan ha utgjort en del av deras föda. Detta kan vara en av förklaringarna till att det fanns så få bebodda revir i den östra delen jämfört med såväl den västra delen som med tidigare år. En annan förklaring till den stora skillnaden kan vara skillnader i jakttryck mellan de olika områdena.

Kring Svartån har bävrarna uppenbarligen ätit upp de flesta större exemplaren av asp och björk, de trädslag som utgör deras viktigaste föda. Att de till och med givit sig på tallar i så pass hög utsträckning kan vara ett tecken på födobrist. Svartån är inte alls lika rik på vattenväxter som sjöarna, vilket gör att bävrarna är beroende av att det finns större aspar och björkar samt gråalar. Nu ser det ut som om ån endast hyser enstaka bävrar under somrarna, vilka framför allt lever av gråal.

Den västra delen av socknen hade lika många bebodda bosättningar 2007 och 1977. Detta är ett område där populationstätheten var lägre än i socknens östra del i mitten av 1970-talet. Den västra delen koloniserades senare och ligger därför efter den östra delen i kolonisationsprocessen.

När det gäller födovallet var det påfallande hur få småbjörkar jag såg vid de födoplatser jag hittade. Istället var det gråalen som var vanligast. Kan det förhålla sig på så sätt att bävern inte äter de små björkarna, vilket gör att de får möjligheten att växa upp och på så sätt ge underlag för ett framtida bäverrevir? ■

Dan Frendin

E-post: dan.frendin@telia.com

Litteratur

Frendin, D. 1978. Bävern i Sunnemo socken. Specialarbete i biologi, Gripensskolan, Nyköping.

Frendin, D. 1979. Bävern (*Castor fiber*) i Sunnemo socken. – Fauna och Flora 74(1): 27–36.